

Parc Gwledig Pen-bre

Darganfod hanes cudd

Croeso i Barc Gwledig Pen-bre Nid yw'r safle hyfryd o dawel hwn bob amser wedi bod mor heddychlon. Ers diwedd y 19eg ganrif, mae'r safle hwn wedi cael ei ddefnyddio i wneud ffrwydron, yn gyntaf ar gyfer cloddio a dibenion diwydiannol, ac yna yn ystod y Rhyfel Byd Cyntaf a'r Ail Ryfel Byd i wneud arfau rhyfel. Bydd y daflen hon yn eich helpu i archwilio'r parc a dod o hyd i olion ei hanes diddorol

Hanes ffrwydrol

Pan agorodd y ffatri ffrwydron gyntaf ym 1882, roedd yn gwneud dynamait, nid ar gyfer arfau rhyfel ond ar gyfer cloddio a chwarela. Ar ôl ychydig fisoedd yn unig, bu farw 7 gweithiwr rhwng 13 a 24 oed mewn ffrwydriad ofnadwy.

Nid yw olion y ffatri hon i'w gweld mwyach, ond mae hen fapiau'n dangos lle y safai. Adeiladwyd ffatri newydd ar ddechrau'r Rhyfel Byd Cyntaf, yn gwneud ffrwydron ffyrnig a thanwyddau. Mewn llai na dwy flynedd, gadawodd 1,143,000 o sielïau Ben-bre ar drên ac yna ar long i fynd i faes y gad yn Ewrop a'r Dwyrain Canol. Roedd y ffatrioedd yn ymestyn dros ardal enfawr, sef 760 o erwau, ac yn cyflogi mwy na 6,000 o bobl o Lanelli, Caerfyrddin ac Abertawe, a'r rhan fwyaf ohonynt yn fenywod (ar waelod yr ochr chwith). Mae rhai o'r gwrthgloddïau, a adeiladwyd fel cloddïau ffrwydriad o amgylch yr 'adeiladau peryglus' lle'r oedd y ffrwydron yn cael eu gwneud, yn goroesi hyd heddiw.

Caeodd y ffatri ar ôl y rhyfel, ac ym 1926 fe'i gwerthwyd ar gyfer sgrap am £30,000. Yn ystod y 1930au, defnyddiwyd yr adeiladau swyddfa fel gwersyll i blant. Ym 1938, dechreuwyd adeiladu ffatri newydd y llywodraeth (ar y dde) a arweiniodd at ddymchwel yr adeiladau cynharach bron yn llwyr. Roedd Ffatri Arfau'r Goron Pen-bre yn un o bedair yn unig a oedd yn cynhyrchu TNT yn ystod yr Ail Ryfel Byd, a hithau oedd y cyflenwr mwyaf. Er bod y safle'n llai o faint, roedd yn fwy effeithlon ac yn cyflogi 3,000 o ddynion a menywod

Mae Stowmarket Explosives Company yn dechrau gwneud dynamait yng nghanol Twyni Pen-bre, ond nid yw hynny'n para'n hir - rhoddodd ffrwydriad ofnadwy a laddodd 7 o bobl ifanc derfyn ar gynhyrchu ar y safle, ac fe'i defnyddiwyd fel storfa yn unig wedi hynny.

1882

Mae Nobel's Explosives Manufacturing Co. yn adeiladu ffatri ym Mhen-bre i wneud ffrwydron ffyrnig, ac mae ffatri ar wahân yn cael ei hadeiladu nesaf ati ar gyfer llenwi sielïau. Mae'r ddwy ffatri'n cael eu gwladoli ym 1917. Mae'r ffatri'n cau ar ôl diwedd y Rhyfel Byd Cyntaf ac mae'n cael ei gwerthu ym 1926.

1914

Mae'r adeiladau gweinyddol yn cael eu defnyddio fel gwersyll ysgol ar gyfer plant glowyr di-waith o dde Cymru.

1935

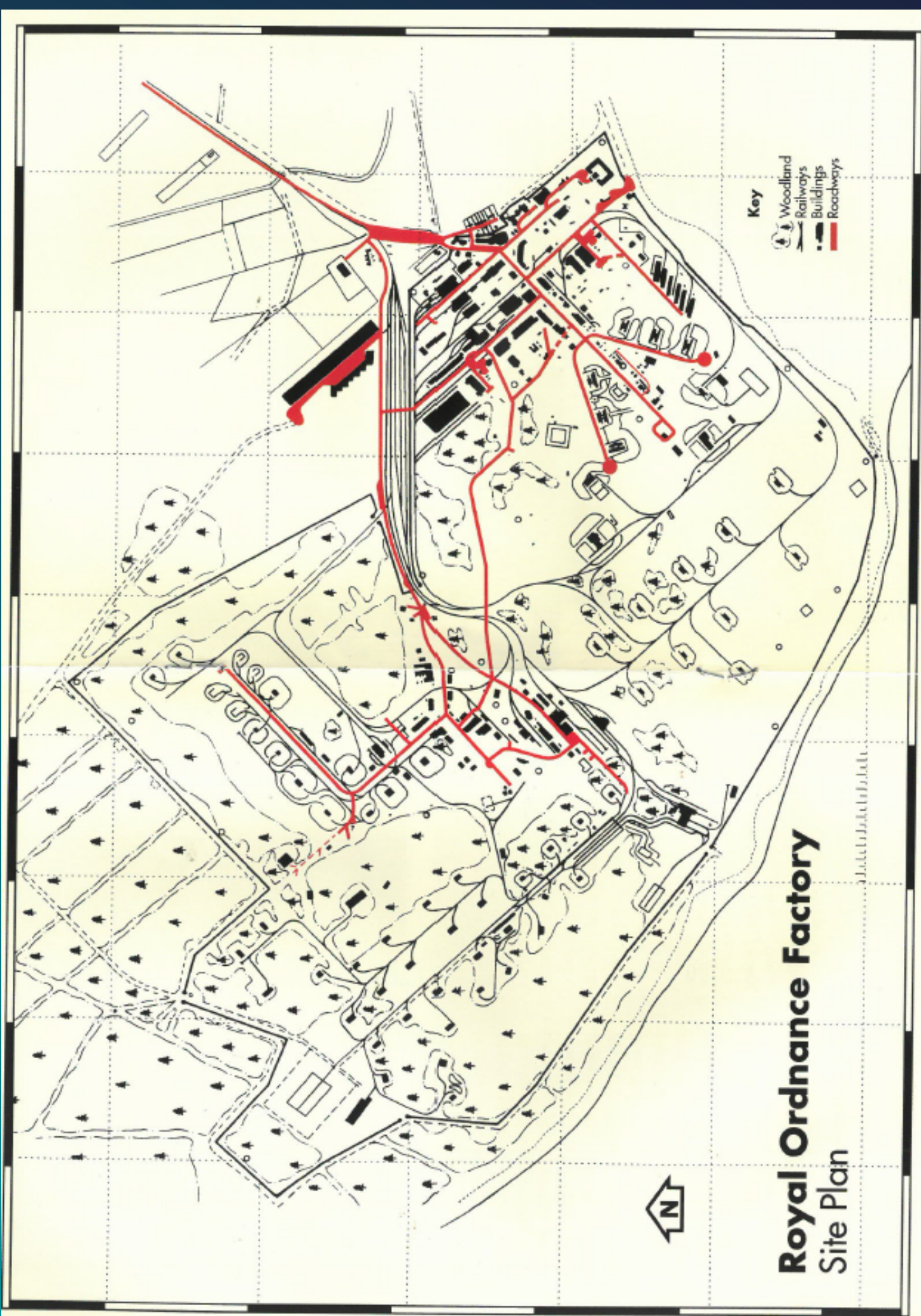
Ar drothwy rhyfel unwaith eto, mae gwaith yn dechrau i adeiladu ffatri newydd y Llywodraeth, o'r enw Ffatri Arfau'r Goron Pen-bre y tro hwn. Mae'r ffatri'n dirwyn i ben ar ôl y rhyfel tan iddi gau ym 1964.

1938

Mae Parc Gwledig Pen-bre yn agor

1980

- Key
- Woodland
 - Railways
 - Buildings
 - Roadways

Royal Ordnance Factory Site Plan

Defnyddiwch y map hwn i ddysgu mwy am hanes y safle a darganfod yr olion eich hun. Byddwch yn ofalus wrth archwilio!

1 Wrth i chi fynd i mewn i'r parc gwledig, fe welwch gaer danddaearol ('pillbox') yn wynebu'r brif ffordd fynediad i'r ffatri. Fe'i hadeiladwyd yn ystod yr Ail Ryfel Byd i amddiffyn yn erbyn ymosodiadau. Mae gan y math hwn o gaer danddaearol (math 23) gafn agored yn y cefn lle'r oedd dryll gwrthawyrennol ysgafn yn cael ei osod. Ym mis Gorffennaf 1940, ar ddechrau Brwydr Prydain, bomiwyd y ffatri gan ladd un ar ddeg o weithwyr ac anafu pymtheg arall.

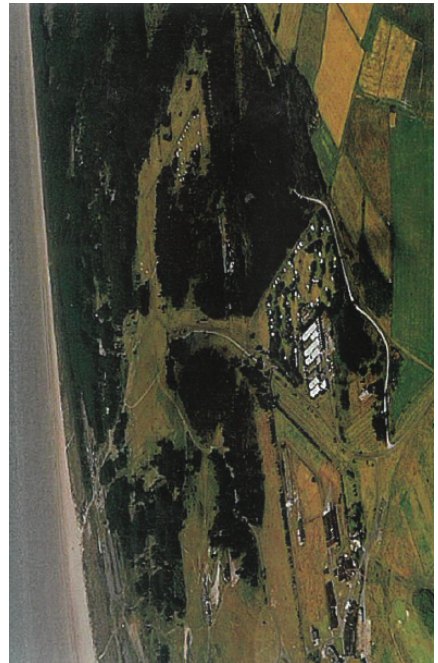
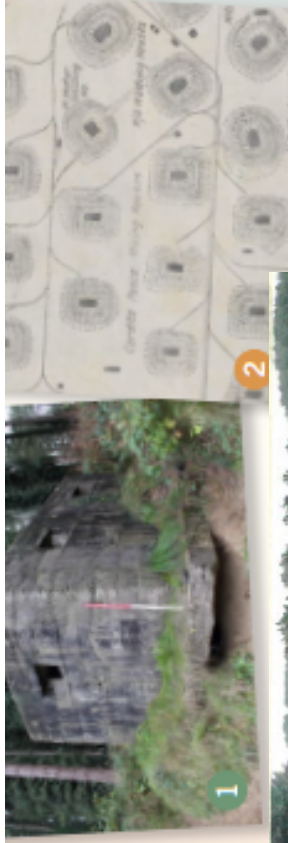
2 Archwiliwch y twneli brics yn y coed y tu ôl i'r ganolfan ymwelwyr a'r caffi. Ceir nifer o lociau yma a gyrhaeddwyd trwy dwneli. Roedd pob un o'r llociau hyn yn cynnwys adeiladau lle'r oedd cordeit, sef ffrwydryn pwerus a ddefnyddiwyd i wneud arfau rhyfel, yn cael ei gynhyrchu yn ystod y Rhyfel Byd Cyntaf. A allwch chi ddod o hyd i'r twnnel a drawsffurfiwyd yn Lloches Cyrch Awyr yn ystod yr Ail Ryfel Byd?

3 Yn uchel i fyny'r clawdd hwn fe welwch y tri thwnnel lle y gwnaed nitro-glyserin. Roedd yn rhy beryglus i'w bwmpio neu ei gludo, felly gallai lifo trwy ddisgyrchiant i'r broses nesaf.

4 Cynlluniwyd y gwylfâu hyn yn arbennig ar gyfer Ffatrioedd Arfau'r Goron yr Ail Ryfel Byd.

5 Mae Pen-bre yn enwog am y 'bynceri' concrit enfawr hyn. Arfdai ydynt mewn gwirionedd a adeiladwyd yn ystod yr Ail Ryfel Byd i storio deunydd ffrwydrol. Roedd tair ystafell ganolog ar gyfer storio gyda rheilffordd i gludo deunyddiau i mewn ac allan.

6 Roedd rheilffyrdd yn bwysig yn y ffatri ar gyfer cludo deunyddiau o amgylch y safle. Defnyddiwyd rheilffyrdd safonol a chul. Gallwch weld olion cledrau mewn sawl man. Roedd trenau arbennig yn cael eu darparu hefyd i ddod â gweithwyr y ffatri i'r gwaith.

PARC GWLEDIG PEN-BRE PEMBREY COUNTRY PARK
 parcgwledigpenbre.cymru SA16 0EJ 01554 742424 pembreycountrypark.wales

- NODWEDDION HANESYDDOL
HISTORIC FEATURES**
- Y RHIFYL BYD CYNTAF
FIRST WORLD WAR
 - YR AIL RHIFYL BYD
SECOND WORLD WAR
 - STORFA FFRWYDRON
EXPLOSIVES STORE
 - GWYLFIA
LOOKOUT
 - CAER DANDDAEAIROL
PILLBOX

www.parcgwledigpenbre.cymru

